

S. MAXIMUS Taurinensis († 408/423)

HOMILIAE

- PL
57, 223 Homilia I. [...] Atque ideo ante complures dies castificemus 837
corda nostra, mundemus conscientiam, purificemus spiritum, ac
nitidi, et sine macula immaculati suscipiamus adventum: ut cuius
nativitas per immaculatam virginem constitit, eius natalis per im-
maculatos servos procuretur. Quisquis enim in illa die sordidus
fuerit, ac pollutus, natalem Christi, votumque non curat.¹
- PL
57, 234 Homilia IV. [...] *Et vestimenta eius facta sunt fulgentia, candida* 838
*nimis velut nix, qualia fullo super terram non potest facere.*² Laudatur
igitur Christi vestimentum, quia nitebat, non textura, sed gratia:
laudatur indumentum, non quod staminum subtilitate densatum
est, sed quod corporis integritate conceptum: laudatur vestimen-
tum, non quod mulierum manus texuit, sed quod Mariae virginitas
procreavit. Et ideo in eo magnificatur candoris gratia, quia imma-
culatum illud non artificis cura praestiterat.³
- PL
57, 310 Homilia XXXVIII. [...] Erat flos natus non de spina, sed de 839
virga, sicut ait propheta: *Exibit virga de radice Iesse et flos de radice*
*eius ascendet:*⁴ virga enim erat Maria, nitida, subtilis, et virgo, quae
Christum veluti florem integritate sui corporis germinavit.⁵
- PL
57, 330 Homilia XLV. [...] *Ego autem sum vermis et non homo.*⁶ Cur 840
tius Dominus creaturae vermiculo se voluerit comparari, possumus
hoc quidem humilitati primitus assignare, quae sanctorum virtus
est maxima, sicut sanctus Moyses ante Deum animal se irrationabile
profitetur, David pulicem se saepe commemorat. Sed magis illud
accipiendum puto: quoniam vermis nulla extrinsecus admixtione
alieni corporis, sed de sola ac pura terra procreatur, ideo illum com-
paratum Domino, quoniam et ipse Salvator de sola et pura Maria
generatur. Legi etiam in libris Moysis de manna vermiculos pro-
creatos:⁷ digna plane et iusta comparatio; siquidem de manna ver-
miculus gignitur, et Dominus Christus de Virgine procreatur. Quin

¹ CCL XXIII, 241.² Marc. IX, 2.³ CCL XXIII, 250.⁴ Isa. XI, 1.⁵ CCL XXIII, 278.⁶ Ps. XXI, 7.⁷ Exod. XVI, 20.

potius ipsam Mariam manna dixerim, quia est subtilis, splendida, suavis et virgo; quae velut coelitus veniens, cunctis Ecclesiarum populis cibum dulciorem melle defluxit, quem qui edere et manducare neglexerit, vitam in semetipso habere non poterit, sicut ipse Dominus ait: *Nisi quis manducaverit meam carnem, et biberit meum sanguinem, non habebit vitam in semetipso*;¹ sed potius ipse cibus in iudicium convertetur, sicut Apostolus dicit: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat*.²

841 Homilia LIX. [Christus] depositis enim corruptelae mortalis exuviis rediviva carnis assumptione refluoruit, sicut ipse ait per prophetam: *Et refluoruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor illi*.³ Refluoruit, inquit, caro mea. Videte quo verbo usus est; non ait, floruit, sed refluoruit: non enim reflorescit, nisi quod ante floruerit. Floruit autem caro Domini, cum primum de Mariae virginis illibata vulva processit, sicut ait Isaias dicens: *Exibit virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet*.⁴ Refluoruit autem, cum succiso per iudaeos corporis flore, rediviva de sepulcro resurrectionis gloria germinavit, et in floris modum odorem pariter et nitorem cunctis hominibus immortalitatis afflavit.⁵

PL
57, 363

842 Homilia LXXXIV.⁶ [...] Videamus ergo de Domini corpore, posteaquam de cruce deponitur, quid geratur. Accepit illud Ioseph ab Arimathaea, vir iustus, sicut ait evangelista, et in novo suo sepeliit monumento, in quo nondum quisquam positus erat. Beatum ergo corpus Domini Christi, quod cum nascitur, utero virginis gignitur: cum recedit, iusti tumulo commendatur. Beatum plane corpus, quod virginitas peperit, et iustitia custodivit. Custodivit illud Ioseph tumulus incorruptum, sicut servavit illud Mariae uterus illibatam. Hic enim viri pollutione non tangitur, ibi mortis corruptione non laeditur: novus illud venter concepit. Dominica ergo, et virgo vulva, et virgo est sepultura; quin potius ipsam sepulturam vulvam * dixerim; est enim similitudo non parva. Sicut enim Dominus de matris vulva vivus exivit, ita et de Ioseph vivus sepultura surrexit: et sicut tunc de utero ad praedicandum natus est, ita et nunc ad evangelizandum renatus est de sepulcro. Nisi quod gloriosior ista quam illa nativitas. Illa enim corpus mortale genuit,

PL
57, 442

*443

¹ Io. VI, 54.

² I Cor. XI, 29; CCL XXIII, 113, 114.

³ Ps. XXVII, 7.

⁴ Isa. XI, 1.

⁵ CCL XXIII, 228.

⁶ « Cette pièce a des chances d'authenticité mais le cas est complexe » (Lau 133).

haec edidit immortale post illam nativitatem ad inferos descenditur, post hanc remeatur ad coelos. Religiosior plane ista est quam illa nativitas. Illa enim totius mundi Dominum novem mensibus in utero clausum tenuit, haec autem tridui tantum tumuli gremio custodivit; illa cunctorum spem tardius protulit, haec omnium salutem citius suscitavit.

Quae comparatio ventris et tumuli; cum illa ex intimis visceribus edidit filium, hic autem solummodo locum praestiterit sepulturae? At ego dico, non minorem Ioseph affectum fuisse quam Mariae. Siquidem illa utero Dominum, hic corde conceperit; illa Salvatori membrorum suorum secretum praestitit, hic secretum sui corporis non negavit; illa Dominum pannis involvit cum natus est, hic linteis cum recessit; illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honoravit. Conveniunt ergo sibi obsequia, convenit et affectus; unde necesse est et meritum convenire, nisi quod angelus Mariam ad obsequium admonuit, Ioseph autem sola iustitia persuasit; Ioseph in suo sepulcro posuit Dominum.¹

SERMONES

PL
57, 537

Sermo IV. [...] Si enim obscuratur sol cum Christus patitur, necesse est illum splendidius solito lucere cum nascitur. Et si iudaeis mortem operantibus effudit tenebras, cur non Mariae parturienti vitam exhibeat claritatem? ² 843

PL
57, 540

Sermo IV. [...] Videamus igitur hic, sol noster novus quo fonte nascatur. Sicut est verum Deo oritur auctore. Divinitatis ergo est Filius; divinitatis, inquam, incorruptae, integrae, illibatae. Intellico plane mysterium; ideo enim fecunda nativitas per immaculatam Mariam, quia prior per divinitatem constiterat illibata: cuius prior nativitas gloriosa exstitit, eius secunda contumeliosa non fieret. Hoc est, ut quemadmodum virgo illum divinitas ediderat, ita et virgo Maria generaret. Habere etiam apud homines patrem scribitur; sicut legimus in Evangelio dicentibus Pharisaeis: *Nonne hic est filius Ioseph fabri, et mater eius Maria?* ³ In hoc quoque adverte mysterium. Faber pater dicitur Christus. Et plane faber Pater Deus, qui totius mundi opera fabricatus est; est plane faber, sed qui in diluvio Noe arcam fabricare disposuit.⁴ 844

¹ CCL XXIII, 150-152.

² CCL XXIII, 261.

³ Matth. XIII, 55.

⁴ CCL XXIII, 263.

845

Sermo VIII. De S. Epiphania II.¹ [...] Ratio enim exigit ut post diem natalis dominici, licet interpositis annis, eodem tamen tempore, haec festivitas sequeretur, quam et ipsam festivitatem natalem appellandam puto. Tunc enim natus hominibus, hodie renatus est sacramentis; tunc per virginem editus, hodie per mysterium generatus. Ita enim disposuit Dominus, non longe inter se hominum vota distare, ut uno tempore, quem genitum gratulabantur in terris, sanctificatum laetarentur in coelis; ut qui partum virginis, angelis annuntiantibus, possidebant Dei Filium, coelis testantibus retinerent, certique essent homines quia ipse esset Filius Dei quem virgo pepererat, Divinitas agnoscebat. Novi enim partus nova merentur obsequia. Ibi cum secundum hominem nascitur, mater eum Maria sinu circumfovet. Hic cum secundum mysterium gignitur, Pater eum Deus voce complectitur. Ait enim: *Hic est enim Filius meus, in quo bene complacui.*² Mater ergo partui molli blanditur gremio, Pater Filio pio testimonio famulatur. Mater, inquam, eum adorandum magis ingerit, Pater colendum gentibus manifestat. Sinu igitur retinetur a matre cum nascitur, sed Pater ei sinus sui fotum iugiter subministrat. Legimus enim eum sine intermissione in Patris gremio quiescentem, dicente Evangelista: *Deum nemo vidit unquam, nisi unigenitus Filius, qui est in * sinu Patris.*³ Libenter ergo in sinu sanctorum requiescit Dominus, unde et Ioannis evangelistae sinum, ut in eo accumberet, libenter elegit. Sinus ergo in quo Christus requiescit, non corporis gremio praeparatur, non vestimentorum ambitione componitur, sed coelestium virtutum colligitur. Nam Christi sinus erat in Ioanne evangelista fides, in Deo Patre divinitas, in Maria matre virginitas. Ibi sinus Christi est, ubi habitaculum est virtutum.⁴

PL
57, 547

*548

846

Sermo XIX. [...Christus] per omnia secundum similitudinem Adae, omnia homines peccata dissolveret. Adam enim de terra virgine natus est, et Christus de Maria virgine procreatus. Illius maternum solum nec dum rastris scissum fuerat; istius maternum secretum nunquam concupiscentia violatum. Adam Dei manibus plasmatur e limo, Christus Dei spiritu formatur in utero. Uterque ergo oritur a Deo Patre, uterque virgine nascitur matre, uterque, sicut evangelista dicit, Filius Dei est: sed Adam creatura Dei est Christus vero substantia.⁵

PL
57, 571

¹ Secundum *Laurentin*, sermo hic est incerti auctoris. Lau 134.

² Matth. III, 17.

³ Io. I, 18.

⁴ CCL XXIII, 398, 399.

⁵ CCL XXIII, 203.

PL
57, 738 Sermo CIV. [...] Vota enim nostra celebrantur, quando Christo 847
Ecclesia copulatur, sicut ait Ioannes: *Qui habet sponsam, sponsus est.*¹ Propter has ergo nuptias saltare nos convenit. Siquidem David rex pariter et propheta, dum multa cecinerit, ante arcam testamenti etiam saltasse dicatur.² Elatus enim gaudio in saltationem prorupit. Praevidebat enim in spiritu Mariam de germine suo Christi thalamo sociandam. Unde ait: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.*³ Ideo ipse prae caeteris prophetiarum auctoribus plus cantavit, quia laetior cunctis per haec gaudia suos posteros coniugabat, et ad propria vota solito dulcius invitans, docuit nos quid in ipsis nuptiis facere deberemus, cum ille ante nuptias tanta exultatione saltaverit ante arcam. Ergo * saltavit propheta David ante arcam. Arcam autem quid nisi S. Mariam dixerimus? Siquidem arca intrinsecus portabat testamenti tabulas, Maria autem ipsius testamenti gestabat haeredem. Illa intra semet legem, haec Evangelium retinebat. Illa Dei vocem * habebat; haec Verbum verum; tamen arca intus forisque auri nitore radiabat; sed et S. Maria intus forisque virginitatis splendore fulgebat. Illa terreno ornabatur auro, ista coelesti⁴.

PL
57, 863 Sermo X. [...] Cum enim materni uteri viscera aetatis senectute frigerent, et fessa iam corporis membra fecunditatis gratiam perdidissent, contra impossibilitatem corporis, contra sterilitatem viscerum, Zachariae precibus Elisabeth uterus intumescit, et concepit Ioannem non natura, sed gratia. Unde necesse erat sanctum nasci filium, qui non tam complexibus quam orationibus gigneretur. Minus autem mirari debemus quod tantam Ioannes gratiam in nascendo meruerit; debuit enim praecursor et praevius Christi aliquid simile habere nativitati Domini Salvatoris. Siquidem Dominus de virgine gignitur, * Ioannes de sterili procreatur; ille de adolescentula immaculata depromitur, hic de vetula iam fessa generatur. Habet ergo et huius nativitas aliquid gloriae atque miraculi. Quamvis enim vilior partus mulieris videatur esse quam virginis, tamen, sicut Mariam suspicimus, quod virgo pepererit, ita Elisabeth miramur, quod ancilla procreavit. Quod quidem factum mysterium aliquando arbitror continere, ut Ioannes, qui Veteris Testamenti figuram gerebat, senis mulierculae frigido iam sanguine nasceretur; Dominus autem, qui regni coelestis Evangelium praedicaret, fer-

¹ Io. III, 29.

² II Reg. VI, 14.

³ Ps. XVIII, 6.

⁴ CCL XXIII, 171, 172.

ventis invenculae flore nasceretur. Maria enim conscia virginitatis miratur fetum visceribus involutum; Elisabeth autem conscia senectutis erubescit partu uterum praegravaturum; dicit enim Evangelista: *occultabat se mensibus quinque*.¹ Illud autem quam mirandum, quod idem Gabriel archangelus utriusque nativitatis officium repraesentat? Zachariam solatur incredulum, confidentem Mariam cohortatur. Ille quia dubitavit, vocem perdidit; haec quia statim credidit, Verbum salutare concepit.²

849

Homilia V. [...] Nascitur ergo salus omnium Christus, quem regem gentium prophetae testantur: nascitur ex virgine, sicut Isaias³ declarat dicens: *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus*. Probat ergo veritatem Domini ordo nascendi. Concepit virgo viriliter ignara consortii: impletur uterus nullo libatus amplexu, et Spiritum sanctum castus venter excepit, quem pura membra servarunt, innocens corpus gessit. Videte miraculum matris dominicae. Virgo est, cum concipit, virgo cum parturit, virgo post partum. Gloriosa virginitas, et praeclara fecunditas! Virtus mundi nascitur, et nullus est gemitus parturientis; vacuatur uterus, infans excipitur, nec virginitas violatur. Dignum enim erat ut Deo nascente meritum crederet castitatis: nec per eius adventum violaretur integritas, qui venerat sanare corrupta: nec per eum pudicitia corporis laederetur, per quem donatur virginitas baptismatis impudicis. Natus igitur puer ponitur in praesepio, et haec sunt Dei prima cunabula: nec regnator coeli has indignatur angustias, cui habitaculum fuit virgineus venter. Idoneum plane Maria Christo habitaculum, non pro habitu corporis, sed pro gratia originali. Ergo exonerata felici onere Maria matrem se laeta cognoscit; quae se nescit uxorem; et est gloriosa de sobole, * quae est ignara de coniuge; atque infantem se genuisse miratur, cum Spiritum sanctum se suscepisse testatur; nec, quia peperit innupta, terretur, quia testimonio utitur virginitatis et sobolis. Soboles enim dominicum Patrem indicat; virginitas stupentium suspicionem excusat. Inde virginitati divinitas testimonium perhibet; hinc naturae secretum. Testimonium, inquam, perhibet divinitas partui virginali. Ut concipiatur enim Christus secundum praenuntiationem Evangelii Spiritus sancti repletur gratia; virtute Dei Patris obumbratur, sicut ad Mariam dictum est: *Spiritus*

PL
57, 235

*236

¹ Lc. I, 24.

² CCL XXIII, 18. A. Mutzenbecher attribuit hunc locum S. Maximo T. Cf. PLS III, 366.

³ Isa. VII, 14.

*sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, et ideo quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.*¹ In nativitate ergo Salvatoris completa est illa divina sententia, quae dicit: Duobus aut tribus testibus stabit omne verbum. Ecce enim Verbum Dei nascitur testimonio Trinitatis. Nam utique in utero S. Mariae cum Spiritus sanctus supervenit, cum obumbrat Altissimus, cum Christus generatur, confessio in eo fidei continetur. Dignum enim erat ut Mater salutem populis editura prius in visceribus suis confirmaret mysterium Trinitatis; et sic intelligeremus ante Salvatoris ortum confirmatum esse fidei sacramentum. Maria enim tanquam in sacrario ventris sui portavit cum mysterio sacerdotem; nam quidquid in saeculo profuturum erat, id totum de eius ventre: Deus, sacerdos et hostia; Deus resurrectionis, sacerdos oblationis. Hoc autem totum in Christo agnoscimus. Deus enim est, quod ad Patrem redit: pontifex, quod se obtulit: victima, quod pro nobis occisus est. Mariae ergo uterum, non uterum dixerim fuisse, sed templum; templum plane est, in quo habitat sanctum quidquid in coelo est: nisi quod supra coelos aestimandum est, ubi quasi in secretiore tabernaculo mysterium a divinitate disponitur, quemadmodum a pluribus ascendatur ad coelum. Supra coelos plane aestimandus est uterus Mariae, quia Filium Dei gloriosorem remisit ad coelum, quam de coelo descenderat.²

PL
57, 269

Homilia XXI.³ [...] Dignum est enim ut Salvatorem, quem virginitas immaculata genuit, voluntas incorrupta possideat: et sicut Maria eum illibata gestavit, ita et anima nostra illum impolluta custodiat. Maria enim typum quemdam animarum nostrarum gessit. Nam Christus, sicut virginitatem in matre quaesivit, ita et integritatem in nostro requisivit affectu. Virgo enim a peccatis anima Salvatorem et concipit, et parturit, dum praedicat; custodit, dum mandata prosequitur. Conceptum enim fides retinet, partum confessio emittit, ortum sollicitudo custodit.

850

PL
57, 542

Sermo V.⁴ [...] Hodierna igitur die secundum carnem natus est Dominus ita secreto, ita silentio, ut ortum eius saeculum penitus ignoraret. Ignoravit enim saeculum, quia et extra conscientiam patris conceptus, et extra naturae ordinem natus. Nam Ioseph conceptum suscepit filium quem non genuit; Maria partum edidit quem sexus consuetudine non creavit. Sic igitur natus est Dominus, ut

851

¹ Lc. I, 35.² CCL XXIII, 253, 254. Homilia haec est dubia secundum A. Mutzenbecher; cf. PLS III, 351; apocrypha, secundum *Laurentin* 133.³ Homilia dubia; cf. PLS III, 352; CCL XXIII, 257. Lau 133.⁴ Sermo dubius; cf. PLS III, 358; CCL XXIII, 387, 388.

ortum eius nemo futurum suspicaretur, nemo crederet, nemo sentiret. Quemadmodum crederent hoc futurum, quod posteaquam factum est, factum esse vix credunt? Nam quod ita latenter et secreto Salvator descensurus esset in Virginem iam ante David propheta testatus est dicens: *Descendet sicut pluvia in vellus*.¹ Quid enim tam silenter et sine strepitu fit quam cum imber in lanae vellus infunditur? Nullius aures sono verberat, nullius corpus humore repercussionis aspergit; sed sine inquietudine omnium, totum imbrem per multiplices effusum partes toto corpore in se trahit, unius meatus scissuram nesciens, solida mollitie plures praebens meatus; et quod clausum videtur per densitatem, est patulum per tenuitatem. Recte ergo Maria velleri comparatur, quae ita concepit Dominum, ut toto eum hauriret corpore, nec eius discissuram corporis pateretur; sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam. Recte, inquam, Maria velleri comparatur, de cuius fructu salutaria populis vestimenta texuntur. Vellus plane est Maria, siquidem de molli sinu eius Agnus egressus est, qui et ipse matris laniciem, hoc est carnem portans, molli vellere eunctorum * operit vulnera peccatorum. Omne enim peccati vulnus Christi lana suffunditur, Christi fovetur sanguine, * et ut sanitatem recipiat, Christi indumento vestitur.

*543

*544

852

Sermo LI² [...] 6. Sed debemus diligenter inquirere, cur ita Dominus dixerit, hoc est: *Inter natos mulierum*,³ et non potius dixerit, inter filios virorum non est maior Ioanne, cum utique mulieres natos sine viris habere non possint. Hoc autem dixit, quia numerosior est proles mulierum quam virorum; est enim mulieris filius, qui viri filius non est. Denique sancta * Maria genuit filium, qui patrem hominem non haberet; Dominus enim est mulieris filius, et viri filius non est, sicut dicit Apostolus: *Factum de muliere, factum sub lege*; ⁴ ut qui matrem in terris habet, Patrem haberet in coelis. Ergo in laudem Ioannis fecundioris sexus generatio ponitur, ut nullius ab eo nativitas separaretur.

PL 17,
709 (732)

(*733)

7. Dicit forte aliquis: Si inter natos mulierum maior est Ioannes, numquid etiam maior est Salvatore? Absit; Ioannes enim natus mulieris, Christus autem virginis natus est: ille corruptibilis uteri sinibus effusus est, iste impollutae vulvae flore progenitus. Ideo autem cum Ioannis nativitate Domini generatio deputatur, ne Dominus extra veritatem videretur esse condicionis humanae.⁵

¹ Ps. LXXI, 6.² Sermo genuinus secundum A. Mutzenbecher; cf. PLS III, 369.³ Matth. XI, 11.⁴ Gal. IV, 4.⁵ CCL XXIII, 22.

PL 17.
626 (647)

Sermo XI, 5. Tunc et vota nostra celebrata sunt, quando Christo Ecclesia copulata est, sicut ait Ioannes: *Qui habet sponsam, sponsus est.*¹ Propter has ergo nuptias saltare nos convenit; siquidem et David rex pariter et propheta cum multa cecinerit, ante arcam Testamenti saltasse dicatur;² elevatus enim gaudio in saltationem prorupit. Praevidebit enim in Spiritu per Mariam de germine suo Ecclesiam Christi thalamo sociandam, de quo ait: *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.*³

853

SULPICIUS SEVERUS (ca 360 † 420/423)

EPISTOLAE⁴PL
20, 228

Ep. II, III. Sed ut illustrius virginitatis meritum clareat, et quam digna Deo sit manifestius intelligi possit, illud cogitetur quod Dominus et salvator noster Deus, cum propter humani generis salutem hominem dignaretur assumere, non alium quam virginalem uterum elegerit, ut huiusmodi plurimum sibi placere monstraret, et ut pudicitiae bonum utrique sexui intimaret. Virginem matrem habuit virgo mansurus. In se viris, et in matre feminis praebuit virginitatis exemplum. Quo demonstratur in utroque sexu beatam integritatem divinitatis habere plenitudinem meruisse, dum tantum in matre fuit quidquid habebat in filio.

854

¹ Io. III, 29.² II Reg. VI, 14.³ Ps. XVIII, 6; CCL XXIII, 274; Sermo hic, secundum Mutzenbecher, est genuinus; cf. PLS III, 369. S. Maximus in hoc sermone iterat quod dixit in sermone CIV (cf. n. 847). Unica variatio est in verbo *Ecclesiam* quod invenitur in hoc loco.⁴ Ep. II, Pelagii fortasse est (PLS I, 792 et 1105).

● PL 57, 347, 442, 549.

■ PLS III, 371, 373.